

deze uiteenzetting geneigd is te denken. De methodische achtergrond van deze vraag is de volgende. Of de katholieke herleving zo diep in het leven van katholieken heeft ingegrepen en of ze zo breed om zich heen heeft gegrepen als de emancipatie- en ontluikingshistorici, maar ook de 'verzuilings'-critici het hebben, voorgesteld, is nog maar de vraag. Zouden er *in casu* misschien ook katholieke homoseksuelen zijn geweest, die er de voorkeur aan hebben gegeven wat meer afstand van de roomse burcht in acht te nemen ten voordele van eigen ziele- en lichaamsheil? We zouden hen niet direct afvalligen of opportunisten moeten noemen, eerder eigenzinnigen. Veel sporen zullen zij in de documentatie van het katholieke leven uit de herlevings- of 'verzuilings'-tijd niet hebben nagelaten, maar dat hoeft er nog niet toe te leiden het beeld van de katholieke homoseksueel in Oosterhuis' boek voor volledig representatief te houden. — Men beschouwe deze laatste opmerkingen echter als niet meer dan kanttekeningen bij een degelijk uitgevoerd onderzoek, waarvan de resultaten in een heel goed geschreven tekst en in een fraai uitgegeven boek vorm hebben gekregen.

P. Luykx

G. L. Lindner, *Parlementaire geschiedenis van het militaire straf-, strafproces- en tuchtrecht* (3 dln.; Arnhem: Gouda Quint, 1992, 704 blz., f163,-, ISBN 90 387 0043 1).

In de goede traditie van H. van der Hoeven, bij de totstandkoming van het wetboek van militair strafrecht in 1903, en A. F. Steffen, bij de belangrijke partiële wijziging van de militaire straf- en tuchtrechtwetgeving van 1963, heeft nu G. L. Lindner (inmiddels overleden) de gehele parlementaire ontstaansgeschiedenis van de ingrijpende wijziging van het militaire straf-, strafproces- en tuchtrecht van 1990, waaraan hij zelf zo'n belangrijke bijdrage heeft geleverd, beschreven. Het boekwerk in drie delen is bedoeld als een naslagwerk voor de rechtspraktijk. En wel om te gebruiken bij het zoeken naar de juiste interpretatie van de wetsbepalingen. Geheel volgens de beproefde methode bestaat de tekst voor het merendeel uit de artikelsgewijs gegroepeerde parlementaire wetshistorie. Daarnaast wordt op dezelfde wijze uiteraard ook aandacht besteed aan de algemene bepalingen en elementen in de verschillende wetten.

Maar Lindner heeft het — gelukkig — daar niet bij gelaten. De verschillende onderwerpen: het militaire strafrecht, het militaire strafprocesrecht en het militaire tuchtrecht — welke drie onderwerpen om de toegankelijkheid te vergroten in drie afzonderlijke delen zijn ondergebracht — worden vergezeld van een bespreking van de theorie, van een kort overzicht van de voorgeschiedenis van de herziening van het betreffende deel van het militaire recht en van een kort algemeen overzicht van de parlementaire wetsgeschiedenis, waarin telkens eveneens de belangrijkste principiële veranderingen in het betreffende deel van het militaire recht worden toegelicht. Het is duidelijk, dat Lindner bij het bijeenplaatsen van de verschillende parlementaire stukken geen eigen inbreng heeft kunnen hebben, maar dat hij juist in de laatstgenoemde hoofdstukken zijn eigen inzichten naar buiten kon brengen. Voor de niet met alle details van het militaire recht bekend zijnde buitenstaander vormen deze hoofdstukken een zeer bruikbare ingang om snel op de hoogte te komen van de belangrijkste veranderingen in het militaire straf- en tuchtrecht.

Op objectieve wijze beschrijft Lindner de verschillende ingrijpende wijzigingen, zoals de scherpe scheiding tussen het militaire straf- en het tuchtrecht, de beperking van de werkingssfeer van het tuchtrecht, de herziening van het tuchtrechtelijke sanctiestelsel, de decriminalisering van een aantal militaire delicten, de opheffing van de krijgsraden en de integratie van de militaire strafrechtspraak in de commune strafrechtspraak. Uiteraard aanpassingen van het militaire recht, waar hij zelf zo'n grote voorstander van is geweest. Het is overigens de ironie van het lot, dat er, zoals dat wel meer met sterkevoorkeuren het geval is geweest, reeds kort na de invoering

van het ingrijpend gewijzigde militaire straf- en tuchtrecht vanuit de politiek — die nota bene deze zeer ingrijpende en grondige herziening zelf zo nadrukkelijk heeft gewild en heeft doorgevoerd — al weer wordt geroepen om beperkte aanpassingen terug in de richting van de oude bepalingen. Na het aanpakken door de mariniers van de drugsverslaafden op het zogenoemde 'Perron 0' bij het Rotterdamse Centraalstation bleken de drastische inperking van de werkingssfeer van het militaire tuchtrecht en de scherpe scheiding tussen straf- en tuchtrecht, die tot straffeloosheid van de daders leidden, eerder een wezenlijk nadeel dan een belangrijk voordeel in te houden!

E. L. Gonsalves

N.C.F. van Sas, ed., *De kracht van Nederland, internationale positie en buitenlands beleid in historisch perspectief* (In historisch perspectief; Haarlem: H. J. W. Becht, 1991, 248 blz., f35,-, ISBN 90 230 0726 3).

Albert Hahns karikatuur op de omslag van deze bundel ondergraaft al dadelijk de kordate titel ervan: meewarig kijken de koeien Duitsland en Engeland toe, hoe de kikker Nederland zich opblaast in een poging even groot te lijken. Die ironie houdt de bundel ook eigenlijk gevangen. Van Sas ziet openheid, eigenheid en nationaliteitsbesef als belangrijke constanten in de ontwikkeling van de internationale positie en het buitenlands beleid van Nederland sinds de zeventiende eeuw. Vooral dat vanzelfsprekende nationaliteitsbesef is volgens hem als factor altijd onderschat. Het kwam al tot uiting in de laat-zestiende-eeuwse opvatting van Nederland als bruid tussen vele vrijers, scherpte zich aan opeenvolgende buitenlandse vijanden en kreeg in de negentiende eeuw een moderne gestalte met behulp van noties over een groots verleden en de verwerving en verdediging van uitgebreide kolonies.

De stelling over het onderschatte belang van het nationaliteitsbesef samen met de twee andere factoren valt gemakkelijk te onderschrijven, ook al blijft de afbakening ervan in de aanzet steken. Daarna komen echter de problemen. Om te beginnen kan men zich afvragen, of Nederlands internationale positie en buitenlands beleid in het verleden zich door kracht kenmerkten. Van Sas deed dat echter niet, koos vervolgens met prijzenswaardige openheid artikelen die soms tegen zijn opvattingen ingaan, en overbrugde deze tegenstrijdigheden niet in zijn inleiding, zodat hij tot twee keer toe weifelend moet besluiten dat in genoemde combinatie 'misschien wel' de kracht van Nederland schuilt. Zo blijft de lezer gevangen in de ironische spanning tussen titel en omslag; het idee is indrukwekkend, maar de vraag dringt zich op of er werkelijk potten mee gebroken kunnen worden.

Als kapstok voor deze bundel van veertien merendeels eerder gepubliceerde artikelen fungeert de gekozen invalshoek echter uitstekend. De meeste auteurs bewegen zich namelijk in hetzelfde spanningsveld. Uitzonderingen zijn de stukken van M. Kuitenbrouwer, W. J. M. Klaassen en A. G. Harryvan en A. E. Kersten, deelstudies van respectievelijk de Nederlandse overzeese expansie als vorm van modern imperialisme, het plan-Snouck Hurgronje (1936-1937) en de geslaagde betrokkenheid van Nederland en de Benelux bij het vlottrekken van de EEG initiatieven in 1954-1955.

Bij de overige schrijvers staat de analyse van individuele gevallen in dienst van een beschouwing over algemene karakteristieken of bredere thema's. De langste continuïteitsbogen trekken Boogmans bekende 'Achtergronden, tendenties en tradities van het buitenlands beleid van Nederland (eind zestiende eeuw-1940)' en Kossmanns 'De deugden van een kleine staat'. Naast het genoemde stuk van Klaassen geven twee artikelen van C. Smit ('Zelfstandigheidspolitiek van Nederland voor 1940' en 'Waarom bleef Nederland buiten de eerste wereldoorlog?') en H. J. G. Beunders' 'De buitenlandse politiek van Nederland, 1918-1924' gestalte aan het interbel-